

Maurikiosz

SZTRATÉGIKON

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Maurikiosz

SZTRATÉGIKON

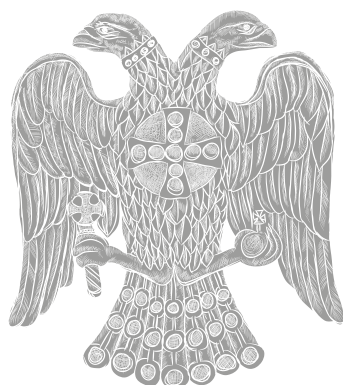

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Római Állam- és Tartományigazgatás Kutatóműhely
kiadványai
1.

Maurikiosz

SZTRATÉGIKON

HADVEZÉREK KÉZIKÖNYVE

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

A fordítás alapjául szolgáló kiadás
Das Strategikon des Maurikios
(Corpus Fontium Historiae Byzantinae 18)
Szerk. George T. Dennis, ford. Ernst Gamillscheg
Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1981

Fordította
Kató Péter és Kákóczki Balázs

A fordítást az eredetivel egybevetette
Forisek Péter

Szakmai lektorok
Rózsa Márton és Szabó Ádám

Utószó, jegyzetek
Kákóczki Balázs

Szerkesztette
Szabó Ádám

A borítón Maurikiosz császár érméjének részlete látható.
(Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár;
előlap: MNM ET 88/1860.2e,
hátlap: MNM ET 88/1860.2h.
Fotó: Gedai Csaba)

Kiadja a Nemzeti Közszerzői Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt
Olvasószerkesztő: György László
Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt
Korrektor: Szabó Ilse

ISBN 978-963-531-866-7

Hungarian translation © Kató Péter, Kákóczki Balázs, 2023
Utószó, jegyzetek © Kákóczki Balázs, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

TARTALOM

<i>Előszó a magyar fordításhoz</i>	7
SZTRATÉGIKON	11
Tartalom	13
Előszó	19
Első könyv: Bevezetés	23
Második könyv: A lovasság csatarendje	37
Harmadik könyv: A tagmák elrendezése	53
Negyedik könyv: A rajtaütés	79
Ötödik könyv: A málha	89
Hatodik könyv: Egyéb csatarendek és hadgyakorlatok	95
Hetedik könyv: A stratégia	101
Nyolcadik könyv: [Általános tanácsok, bölcsességek]	123
Kilencedik könyv: [A váratlan támadások]	141
Tizedik könyv: [Az ostromok]	157
Tizenegyedik könyv: [A különféle népek szokásai és taktikája]	167
Tizenkettedik könyv: [Vegyes csatarendek, gyalogság, táborok és vadászat]	183
 <i>Utószó</i>	 235
MELLÉKLETEK	253
<i>Fogalomtár</i>	261
<i>Rövidítések jegyzéke</i>	269
<i>Felhasznált irodalom</i>	271

ELŐSZÓ A MAGYAR FORDÍTÁSHOZ

A Magyar Tudományos Akadémia Római–Magyar Történeti Intézeti Bizottsága 1915-ben kérte fel dr. Vári Rezső bizantinológust és klasszika-filológust, hogy készítse el Urbikiosz–Maurikiosz *Sztratégikon*, illetve VI. (Bölcs) León császár *Taktika* című művének kritikai szövegkiadását, hozzávéve azokat a görög taktikai értekezéseket, amelyek az előbb említett írások forrásaként szolgáltak: Onoszandroszt, Aszklépiodoszt, Ailianosz Taktikoszt és Arrhianoszt. A gyűjteményben még olyan írók is helyet kaptak volna, akik munkásságukat részben vagy egészben a had- és technikatudományoknak szentelték: Sextus Iulius Africanus, Anonymus Byzantinus, Niképhorosz Phókasz, Marcus Graecus és Leonardus Portius. Ez a hatalmas vállalkozás, amely a *Sylloge Tacticorum Graecorum* nevet kapta, csak részben valósult meg. A kéziratok vizsgálata Olaszországba szólította Várit, aki azonban az olaszok hadba lépése miatt nem tudott kiutazni, így a munka félbeszakadt. Végül csak VI. (Bölcs) León *Taktikájának* I–XI., illetve XII–XIV. utasításai, továbbá Onoszandrosz *Sztratégikosa* került nyomtatásba görög nyelven.

Ezzel a könyvvel arra vállalkoztunk, hogy – ha csak részben is – eleget tegyünk annak az igénynek, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Római–Magyar Történeti Intézeti Bizottsága 1915-ben meghatározott. Nem lehetett az a célunk, hogy a *Sylloge Tacticorum Graecorumot* kritikai kiadások egész sorában befejezzük, hiszen ez hosszú éveket venne igénybe, ugyanakkor a görög szövegkiadás iránti igény napjainkra már megcsappant. Ehelyett úgy döntöttünk, hogy magyar fordításban közreadjuk a keletrómai taktikai irodalom gyöngyszemét, a Maurikiosz császárnak tulajdonított *Sztratégikont*. Döntésünkben több ok is vezérelt minket. Egyrészt ez a legértékesebb és legnépszerűbb keletrómai taktikai munka, amely – noha elég korlátozottan – nyugaton is

ismert volt. Jelentősége abban áll, hogy megbízható képet fest a Keletrómai Birodalom 6. századi hadviseléséről és ellenségeiről, valamint elsődleges forrása lett a későbbi, bizánci korszak taktikai munkáinak. Reményeink szerint tehát jelen fordítás hasznos segítséget nyújt majd az olvasónak ahhoz, hogy elmerülhessen a keletrómai hadművészet rejtelseiben.

A *Sztratégikon* egyszerű görögséggel megírt, szintiszta katonai szöveg, amely mentes a klasszikus ékesszólástól vagy a költői és írói fordulatoktól. Bár jellegéből és tárgyából adódóan hemzseg a katonai szakszavaktól és a technikai kifejezésektől, a szerző az esetek többségében jól érthetően elmagyarázza a jelentésüket. A bizonytalanabb szavak, szakaszok értelmezését lábjegyzetekkel segítjük. Bizonyos esetekben indokoltnak találtuk a latin szavak használatát is, hiszen a katonai terminus technicusok néhány kivételtől eltekintve latin eredetűek voltak, amelyeket a *Sztratégikon* írója egyszerűen csak görögösített, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a keletrómai hadsereg nyelve akkoriban még mindig a latin volt, ahogy azt a vezényszavak is bizonyítják. A *Sztratégikon* ábráihoz G. T. Dennis kritikai kiadását vettük alapul. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek nem minden esetben állnak összhangban a szöveggel, mivel az ábrák még az egyes kéziratcsaládokon belül is komoly eltéréseket mutatnak. A szögletes zárójelben [...] található szavak a magyar értelmezést segítik, és nem részei az eredeti szövegnek. A görög szavak átírásánál a Magyarországon a szépirodalmi és ismeretterjesztő művekben szokásos rendszert követtük.

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani Agócs Nándornak a rajzok, illetve Lehrer Nándornak a térkép elkészítésében nyújtott segítségéért. Külön köszönetünket fejezzük ki Bárány Attilának, aki a fordítás előkészítésében szerzett elévülhetetlen érdemeket. Hálásak vagyunk Veszprémy Lászlónak, hogy számos javaslatával segítette munkánkat.

A fordítás a Debreceni Egyetem – Magyar Tudományos Akadémia „Lendület” Magyarország a középkori Európában kutatócsoportja (2014–2019), illetve az Innovációs és Technológiai Minisztérium által meghirdetett Téma-területi Kiválósági Program (TKP2020-IKA-04) támogatásával (2019–2021) valósult meg.

A szakmai és nyelvi lektorálás, a szerkesztés és a kiadásra előkészítés a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Római Állam- és Tartományigazgatás Kutatóműhely keretében valósult meg, a kiadást a Ludovika Egyetemi Kiadónak köszönjük.

Budapest, 2022 márciusa

A fordítók

SZTRATÉGIKON

TARTALOM

Első könyv: Bevezetés

Előszó

1. A katonák egyenkénti kiképzése és gyakorlatoztatása
2. A lovaskatonák fegyverzete és a szükséges alapvető felszerelésük
3. A tisztek és a közkatonák különféle elnevezései
4. A hadsereg szervezete és a tisztek kinevezése
5. Hogyan választják ki a tagma parancsnokai az altisztjeiket, a harcolók tisztjeit, és miként sorolják a tagmát sátorközösségekbe
6. Előírások a büntetésekről a katonák számára
7. Előírások a büntetésekről az egységparancsnokok részére
8. Katonai büntetések
9. Az átvonulás rendje a saját országunkon, ha az ellenség nem fenyeget

Második könyv: A lovasság csatarendje

1. A sereg kettős vonalba szervezésének haszna és szükségessége
2. A tagmák elrendezése a csatarendben
3. A támadó és a védekező csapatok
4. Az oldalvédek és az átkarolók
5. Rajtaütés az ellenség vonalának hátában vagy szárnyainál
6. A mélység
7. A sátorközösségek
8. A fegyverzet
9. A felcserek
10. A kopjazászlócskák
11. A kémek vagy járőrök
12. A földmérők és a beszállásolók

13. A meroszok és a hadrészek közötti távolság
14. A zászlók különféle fajtái és méretei
15. A zászlók védelme
16. A tisztek pozíciója
17. A kürtök
18. Az esetenként használt csatakiáltás
19. A kikiáltók
20. A kettős zászló

Harmadik könyv: A tagmák elrendezése

1. A tagma elrendezésének bemutatásához használt szimbólumok
2. A tagma elrendezése 310 fő esetén
3. Ugyanennek a tagmának az elrendezése, ha a szárnyai zártak
4. Ugyanennek a tagmának az elrendezése, ha a két szárny és a felzárkóztató zárt csatarendben vannak
5. A tagma gyakorlatoztatása
6. A merosz csatarendje. A merosz csatarendjét és személyzetét jelölő szimbólumok jelentése
7. A csatarend első és második vonalait jelölő szimbólumok jelentése
8. A teljes csatarend felsorakozása, ha a málhát is egyesíteni kell vele
9. Önálló merosz
10. Közepesen erős hadsereg felállása
11. Általános előírások
12. Az első vonalban álló csapatoknak adandó utasítások
13. Az oldalvédeknek adandó utasítások
14. Az átkarolóknak adandó utasítások
15. A második vonal egységeinek adandó utasítások
16. A rajtaütésre kijelölt csapatoknak adandó utasítások

Negyedik könyv: A rajtaütés

1. A rajtaütés és a megtévesztés, ha az ellenség létszámfőlényben van
2. A szkíták rajtaütése

3. Mindkét oldal rajtaütése
4. A rajtaütés időzítése
5. A rajtaütésre és meglepetésszerű támadásokra kijelölt egységek rendezetlen felállása

Ötödik könyv: A málha

1. Arról az előírásról, hogy a málha ne legyen a csatatér közelében
2. A tartalék lovak
3. A szükségtelen málha
4. Az átmeneti táborok
5. A málha menet közbeni őrzése

Hatodik könyv: Egyéb csatarendek és hadgyakorlatok

1. A szkíta csatarend gyakorlása
2. Az alán csatarend gyakorlása
3. Az afrikai csatarend gyakorlása
4. Az itáliai csatarend gyakorlása és annak haszna
5. Az oldalvédek és az átkarolók gyakorlatoztatása

Hetedik könyv: A stratégia

A. Mire legyen tekintettel a hadvezér a csata előtti napon

1. A zászlók megáldása
2. A sátorközösségek felállítása
3. Hírszerzés az ellenségről
4. A katonák lelkesítésére tartott beszédek
5. Az őrzékek által elfogott ellenséges katonák
6. A vétkesek megbüntetése
7. A katonák, a lovak és a táborok ellátása
8. Tanácskozás a merarkhészekkel a csata helyszínéről
9. A lovak itatása
10. A nyeregtáskákban szállítandó élelem
11. Ha ismeretlen nép ellen harcolunk

12. Ha az ellenség vonulás közben váratlanul megtámad minket
13. A táborok, és a bennük tárolt takarmány
14. Csata alatt ne fosztogassuk az ellenséget
15. Az ellenséggel rokon népek

B. Mire legyen tekintettel a hadvezér a csata napján

1. A hadvezér ne vegyen túl sok terhet a vállára a csata napján
2. Az íjászok elleni harc
3. Ne csapjunk össze az ellenséggel, és ne fedjük fel előtte a csapatainkat addig, amíg nem vagyunk tisztában a szándékaival
4. Ha a második vonal nem tud elrejtőzni, közvetlenül az első mögött vonuljon, ami által a két vonal egynek tűnik majd
5. Az ellenség időben felderített támadása; hogyan kell ellene védekezni
6. A sebesültek
7. A felbukkanó ellenség létszáma
8. Miként akadályozzuk meg a vonalunk felderítését
9. A tábor őrizete
10. A takarmány összegyűjtése
11. A szerencsétlen kimenetelű harc
12. A csata kedvező kimenetele
13. A felderítés
14. Ne fedjük fel túl korán a második vonalunkat
15. Csata előtt ne mutassuk a fegyverek csillogását
16. A merarkhészekre vonatkozó utasítások foglalata
17. Hasonlóképpen a tagmák parancsnokaira, a moirarkhészekre és a merarkhészekre vonatkozó utasítások foglalata, hogy mindegyikük tudja, hogy mire kell ügyelnie

Nyolcadik könyv: [Általános tanácsok, bölcsességek]

1. Általános tanácsok a hadvezér számára
2. Bölcsességek

Kilencedik könyv: [A váratlan támadások]

1. A váratlan támadások
2. Az éjszakai rajtaütések
3. Hogyan törjünk be az ellenség területére, hogyan meneteljünk ott biztonságban, és hogyan fosszuk ki anélkül, hogy veszteség érne minket
4. Átkelés szorosokon és nehezen megközelíthető terepeken
5. Hogyan leplezzük le a soraink közé befurakodott felderítőket és kémeket

Tizedik könyv: [Az ostromok]

1. Hogyan ostromoljuk meg az ellenség erődjait, ha alkalom nyílik rá
2. Hogyan verjük vissza az országunkba betörő ellenséget
3. Hogyan készüljünk fel időben az ostromra
4. Hogyan építsünk határ menti helyőrséget észrevétlenül, amikor nincs hadiállapot

Tizenegyedik könyv: [A különféle népek szokásai és taktikája]

1. Hogyan harcoljunk a perzsákkal
2. Hogyan harcoljunk a szkítákkal, vagyis az avarokkal, a türkökkel és a többi hasonló életmódú hun néppel
3. Hogyan harcoljunk a szőke hajú népekkel, úgymint a frankokkal, a longobárdokkal és a többi hasonló életmódú néppel
4. Hogyan harcoljunk a szlávokkal, az antokkal és a hozzájuk hasonlókkal

Tizenkettedik könyv: [Vegyes csatarendek, gyalogság, táborok és vadászat]

A. Vegyes csatarendek

1. A vegyes csatarend elrendezése. A vegyes haderő egységeit mutató jelek
2. Az úgynevezett vegyes csatarend
3. A lovasság első csatarendje
4. Másik csatarend
5. Az úgynevezett oldalsó csatarend
6. Felállás egyenes vonalban
7. Az úgynevezett hátrahajló csatarend

B. A gyalogsági csatarend

1. Milyen ruhát viseljenek a gyalogosok
2. Hogyan képezzük ki egyenként a nehézgyalogosokat
3. Hogyan képezzük ki a könnyűgyalogos katonákat vagy íjászokat
4. A fegyverzet. Milyen fegyverei legyenek a nehézgyalogos katonának
5. Milyen fegyverei legyenek a könnyűgyalogos katonának
6. Milyen egyéb felszerelésről kell még gondoskodni és előkészíteni
7. Mely katonákat válasszuk ki az arithmoszból a különleges posztok betöltésére
8. A gyalogosok hadszervezete és tisztjei
9. Hogyan történik a gyalogsági tagma legénységének kiválasztása, illetve megszervezése
10. Milyen büntetések szabhatók ki a gyalogosokra
11. Hogyan állítsuk fel a nehézgyalogos tagma csatarendjét
12. Miként tudjuk egy csatarendbe sorolni a könnyű- és nehézgyalogságot a lovassággal
13. Miként soroljuk egy csatarendbe a lovasságot a nehézgyalogsággal
14. Milyen manővereket gyakoroltassunk a gyalogosainkkal
15. Másik hadgyakorlat
16. Miért kell elvégezni az említett hadgyakorlatokat
17. Hogyan álljon fel a gyalogság csatarendje, és miként védje ki az ellenség támadásait
18. Hogyan kell felsorakoztatni a szekereket és a málhát
19. Hogyan vonuljunk az ellenség közelében
20. Hogyan vonuljon a gyalogságunk erdős területeken, nehezen járható terepeken és szűk szorosokban
21. Hogyan keljünk át a folyókon az ellenség jelenlétében
22. Hogyan kell erődített tábort építeni
23. Mire legyen tekintettel a gyalogság parancsnoka a csata napján
24. Összefoglalás azokról a manőverekről, amelyekkel a gyalogsági tagmák tribunusainak vagy parancsnokainak tisztában kell lenniük

*C. Az erődített tábor ábrája**D. A vadászatról. Hogyan vadászunk vadállatokra veszteség, baleset és sérülés nélkül*

ELŐSZÓ

Beszédünket és tetteinket a Szentháromság, Urunk és Megváltónk, az állhatatos remény és az isteni segítségbe vetett hit vezérelje, amely a nagy horderejű és hasznos vállalkozásokat kedvező befejezésre vezet. És amit csak gyöngé emberként, pusztán az állam iránti buzgalmunktól mozgatva, hiányosan írtunk meg, azt a [Szentháromság] hasznossá teszi, és majd útmutatóul szolgál az olvasóknak, a mi Úrnőnk, a szeplőtlen, örök szűz isteni anya, Mária, és az összes szent közbenjárásával. Áldott legyen az Urunk mindörökké, Ámen.

A hadtudomány rendszerezését már régóta elhanyagolják, és úgyszólván teljes feledésbe merült, mivel azok, akik magukra vállalták a hadseregek irányítását, még a legalapvetőbb dolgokkal sincsenek tisztában, és mindenféle nehézséggel kell szembesülniük. Mivel a katonákat gyakran azzal vádolják, hogy hiányos a kiképzésük, a hadvezéreket pedig azzal, hogy tapasztalatlanok, elhatároztuk, hogy amit a régiek tudásából és saját szerény tapasztalatunkból meríteni tudunk, azt lehetőség szerint rövid és egyszerű írásban összefoglaljuk, amelynek a haszna inkább a tartalmában, mintsem a stílusában áll majd. Ezzel nem az a célunk, hogy gyökeresen felforgassuk a hadügyeket, vagy túlszárnyaljuk a régieket. Inkább arról van szó, hogy ők, akik rátermett és tapasztalt katonáknak címezték az írásaikat, olyan fogalmakat használtak, amelyeket ma a laikusok nem értenek meg azonnal, és átsiklottak olyan alapvető és a tárgyhoz tartozó dolgok fölött, amelyek napjainkban kiváltképp hasznosak lehetnek. Mivel azonban szükségesnek tartottuk áttekinteni azokat a legnyilvánvalóbb dolgokat, amelyek sarkalatosak a sikeres hadviseléshez, ezért az alapvető ismeretekből szerkesztettünk egy szerény bevezetést azoknak, akik hadvezetésre adják a fejüket. Ennek segítségével, aki kíván, alaposabb és mélyebb tudásra tehet szert a régi taktikai elméletekben. Ezen oknál fogva, ahogy már korábban utaltunk rá, nem arra helyezzük a hangsúlyt, hogy a megfogalmazás elegáns,

a szavak pedig jól csengőek legyenek, hiszen ez nem valami magasztos tartalmú írás. Ehelyett a gyakorlati haszonra és a tömörségre törekedtünk. Ezt szem előtt tartva jó pár, a katonai közbeszédben meghonosodott latin szót vagy kifejezést fogunk használni annak érdekében, hogy tárgyunkat érthetőbbé tegyük. Ha lesz, ami hasznosnak bizonyul ebben az írásban, azért legyen hála a mindenható Istennek, aki ezen a területen szakértelemmel áldott meg minket. És ha egy hadvezér a saját tapasztalatából vagy szorgalmából kifolyólag még több tudásra tenne szert a témában, megint csak Istennek adjon hálát, aki minden jó dolog forrása, nekünk pedig bocsásson meg buzgalmunkért.

Mindenekelőtt arra buzdítjuk a hadvezért, hogy legyen gondja az Isten iránti szeretetre és az igazságosságra, és ezt szem előtt tartva törekedjen arra, hogy elnyerje Isten jóindulatát, amely nélkül semmilyen haditervet nem lehet végrehajtani, akármilyen jól is ki van az gondolva, és semmilyen ellenséget nem lehet legyőzni, akármilyen gyengének is számít. Mert mindent, beleértve a madarak és a halak életét is, az isteni előrelátás határoz meg. Akár egy kormányos, aki legyen bár a legjobb, tudása kedvező széljárás nélkül fabatkát sem ér, de a szél segítségével és a tudásával biztonságban megkettőzheti hajója útját, éppúgy a rátermett hadvezér Isten jóindulatával felvértezve, a stratégia és taktika gondos felhasználásával képes a rábízott sereget vezetni, alkalmazkodni az ellenség különféle szándékaihoz, miközben Isten jóindulatát hasznára fordítja, és terveit sikerre viszi. Mindezekon túl a hadvezér a környezetete előtt mutatkozzon nyugodtnak és rendíthetetlennek; életmódja és ruházata legyen egyszerű és hétköznapi; ne legyen cifra és felfuvalkodottan önimádó. Legyen fáradhatatlan, és lelkiismeretesen álljon hozzá feladatai elvégzéséhez, ne pedig könnyelműen vagy gondatlanul, mert a figyelem és az állhatatosság az, ami átsegít a legnehezebb helyzeteken is. Aki semmibe veszi a feladatot, azt a feladat is semmibe fogja venni.

A legkomolyabb problémákat alaposan át kell gondolnia, döntését pedig a legkevesebb késsedelemmel és kockázattal kell végrehajtania: a kellő pillanat a problémák orvosa. Alárendeltjeivel bánjon elfogulatlanul. Ne legyen kíméletes azokkal szemben, akik gyávaságból vagy nemtörődömségből hibáztak, csak azért, hogy jóságosnak tartsák, mivel nem jó bátorítani a gyávaságot

és a lustaságot. De ne büntessen elhamarkodottan, alapos vizsgálat nélkül sem, csak azért, hogy erejét fitogtassa. Az első megvetéshez és engedetlenséghez, a másik jogos utálathoz vezet, annak minden következményével. Mivel mindkettő a mértéktelenségben gyökerezik, ezért a legjobb az, ha az elrettentést igazságossággal ötvözi: a mulasztás felfedezése után a bűnösök kapjanak méltó büntetést, ami az értelmes emberek számára nem egyszerű fenyítés, hanem a jobbá válás eszköze, és segít fenntartani a rendet és a fegyelmet.

ELSŐ KÖNYV

BEVEZETÉS

Az első könyv fejezetei

1. A katonák egyenkénti kiképzése és gyakorlatoztatása
2. A lovaskatonák fegyverzete és a szükséges alapvető felszerelésük
3. A tisztek és a közkatonák különféle elnevezései
4. A hadsereg szervezete és a tisztek kinevezése
5. Hogyan választják ki a tagja parancsnokai az altisztjeiket, a harcolók tisztjeit, és miként sorolják a tagmát sátozközösségekbe
6. Előírások a büntetésekről a katonák számára
7. Előírások a büntetésekről az egységparancsnokok részére
8. Katonai büntetések
9. Az átvonulás rendje a saját országunkon, ha az ellenség nem fenyeget

I. A KATONÁK EGYENKÉNTI KIKÉPZÉSE ÉS GYAKORLATOZTATÁSA

Képezzük ki őket arra, hogy gyalogosan miként lehet széleseben löni, akár római, akár perzsa módra¹ teszik ezt, mert a gyorsaság segít messzire hordani a nyilat, és hogy erővel csapódjon be. Ez elengedhetetlen, és a lovas katonáknak is fontos. A lassú nyilazás ugyanis haszontalan, hiába talál célba a nyíl. Gyakorolni kell a gyors nyilazást gyalogosan távolról, kopjára vagy más célpontra. Lovon ülve pedig vágta közben is gyakorolni kell a sebes lövést előre, hátra, jobbra és balra. Gyakorolni kell a felugrást a lóra. Tudnia kell lovon ülve, vágta közben egy vagy két nyílveszőt sebesen kilőni, a felajzott íjat a tegezébe tenni, ha az elég nagy ehhez, vagy egy másfajta, erre szolgáló tartóba, majd pedig megragadni a kopját, amelyet a hátára csatolva hord. Gyakorolni kell továbbá, hogy a felajzott íjat a tegezben tartja, a kopját pedig a kezében, majd a kopját gyorsan visszateszi és megragadja az íjat. Úgy előnyös, ha a katonák mindezt lovon ülve gyakorolják, miközben a saját területükön vonulnak, mert így könnyen megteszik az utat anélkül, hogy kimerítenék a lovakat.

2. A LOVASKATONÁK FEGYVERZETE ÉS A SZÜKSÉGES ALAPVETŐ FELSZERELÉSÜK

Miközben a katonák gyakorlatoztatása az egyéni kiképzés révén megfelelő mederben zajlik, a parancsnokaik fegyverezzék fel őket. A hadjárathoz szükséges felszerelést a téli táborokban töltött idő alatt kell előkészíteni. A katonáknak a következő felszereléssel kell rendelkezniük, rangjuknak és vagyoni helyzetüknek megfelelően, kiváltképp a merosz, a moira és a tagma parancsnokai, továbbá a hekatontarkhészek, a dekarkhészek, a pentarkhészek,

¹ A rómaiak úgynevezett mediterrán módon húzták fel az íjaikat, azaz a gyűrűs-, a középső és a mutatóujj segítségével. Ezzel szemben a perzsák és más nomád népek a mongol technikát követték, vagyis hüvelykujjal „kapaszkodtak bele” a húrba, majd a szilárdabb tartás végett ráhajtották a hüvelykujjukra a mutató- és gyűrűsujjukat.

a tetrarkhészek, valamint az elit és a szövetséges csapatok esetében: csuklyával ellátott, bokáig érő páncélköpeny,² amelyet szíjakkal és gyűrűkkel kapcsoljanak össze;³ sisak, csúcán kis tollforgókkal; az egyes katonák erejéhez megfelelő íj, semmiképpen sem erősebb, hanem inkább gyengébb, széles tegezekkel, hogy az íjakat, ha a szükség úgy hozza, felajzva is bele lehessen tenni; számos tartalék ideg a nyeregtaskában; fedéllel ellátott tegez 30–40 nyílvessző számára; a tegez száján kis reszelők és áruk;⁴ avar típusú lovassági kopja szíjjal a közepén, rajta kopjazászlócskák; kard; avar fajtájú kerek nyakvédő, kívül vászonnal, belül gyapjúval. Azok az ifjú idegenek, akik járatlanok az íj kezelésében, kopjával és pajzzsal harcoljanak. Az elit csapatok számára nem haszontalan, ha páncélkesztyűt viselnek, és ha kis bojtok csüngenek a lovaik hátulsó és elülső hevederein, továbbá, ha kis jelzőszalagok lógnak rá a páncélköpeny vállrészére. Minél pompázatosabb a katona a fegyverzetében, annál nagyobb az önbizalma, és annál nagyobb félelmet kelt az ellenségben.

Az idegenek kivételével az összes római fiattól kezdve 40 éves korig bezárólag mindenképpen megkövetelendő, hogy legyen náluk íj és tegez, akár tapasztalt, akár átlagos íjászról van szó. Legyen náluk két-két kopja is, hogy kéznél legyen egy másik, ha az elsővel hibáznának. A tapasztalatlanabbak használjanak könnyebb íjakat, és ha nem ismerik a használatukat, idővel megtanulják, amire mindenképpen szükség van.

A lovak, kiváltképp a tisztéké, a többi válogatott katonáé, de legfőképpen a csatarend első soraiban harcolóké, viseljenek homlokpáncélt, a szügyükön pedig vaspáncélt vagy nemezt, vagy más szügy- és nyakvédőt, amelyet az avarok is használnak.

² Páncélköpeny (*zaba*): valószínűleg arab eredetű, bokáig érő, gyűrűkkel és szíjakkal összefogatható, köpenyszerű láncing volt. Hagyományosan a lovasok viselték, és később erre vették rá a *klibaniont*. A *zaba* kinézetével és interpretálásával kapcsolatban a szakirodalom megosztott. Bővebben: Piotr L. Grotowski: *Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843–1261)*. Leiden, Brill, 2010. 126. A Maur. *Strat.* X. 1. caput szerint a csuklya (*szkaplia*, lat.: *scapula*, *cuculliones*) nem volt a *zaba* része, hanem külön lehetett rácsatolni.

³ A szíjak és a gyűrűk a páncélköpeny rögzítését, kényelmesebb viselését segítették elő.

⁴ A reszelő és az ár az íj karbantartásához kellett.

A nyergekhez legyenek nagy és vastag nyeregtakarók, a kantárok pedig jó minőségűek. A nyereghez csatlakozzon két vaskengyel,⁵ egy pányva szíjjal, egy béklyó⁶ és egy nyeregtáska, amely elég nagy ahhoz, hogy a katona ebben szükség esetén három-négy napra való élelmet vihessen magával. Négy bojt legyen a ló farhámján, továbbá egy a ló homlokán, egy pedig az álla alatt.

A katonák öltözéke, kiváltképp a tunikájuk, készüljön avar módra vászonból, kecskebőrrel, vagy durva gyapjúból, és legyen széles és megfelelő méretű, hogy fedje a térdeket lovaglás közben, és jó megjelentést adjon a lovasoknak.

A katonák hordjanak széles palástot vagy széles ujjú csuklyás nemez-köpenyt, amely elég nagy ahhoz, hogy felfegyverkezve is felhúzhassák, még a páncélköpenyre és az íjra is. Így, ha esik az eső, vagy lecsapódik a harmat, és ezt az öltözetet hordják a páncélköpeny és az íj fölött, megvédik a fegyverzetüket, és nem lesznek akadályozva az íj vagy a kopja használata közben. Ezeknek a köpenyeknek a felderítő csapatok is hasznát vehetik, mivel ha ráterítik a páncélköpenyükre, akkor az ellenség a távolból nem fogja látni a páncélköpeny csillogását, és a nyilaktól is megvédi őket.

Mindegyik sátorközösségnek legyen egy-egy sátra, valamint szükség esetére sarlói és csákányai. A legjobb, ha avar típusú sátraik vannak, amelyek egyszerű szépek és hasznosak.⁷

⁵ Kengyel (*szkala*): a *Sztratégikon* említi először a kengyelt mint a nyereg egyik tartozékát. A Maurikiosz által használt *szkala* szó („lépcső”) nem sokat árul el az eredetéről, és csak annyit tudunk meg, hogy vasból készült, oldalanként egy-egy volt belőle, illetve a felcserek lovain plusz egy volt a bal oldalon. Az igen szerteágazó régészeti és történelmi szakirodalom már konszenzusra jutott abban, hogy a bizánciak a 6. század végén, az avarok révén ismerkedtek meg a kengyellel. Pontosabb eredetét azonban mindmáig homály fedi, ugyanis az eredeti avar megnevezést nem ismerjük. Bár a kengyel átalakította a lóra szállást és a lovaglás technikáját, ma már nem tartjuk olyan forradalmi eszköznek, amely nagyban hozzájárult volna a bizánci és a nyugati nehézlovasság kialakulásához. Bővebben: Edward N. Luttwak: *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*. Cambridge–London, Harvard University Press, 2009. 275–276.; Carroll Gillmor: Stirrups and Stirrup Thesis. In Clifford J. Rogers (szerk.): *Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology*. III. Oxford, Oxford University Press, 2010. 312–314.

⁶ A béklyó az állatok lábának összebilincselésére szolgált, nehogy elkóboroljanak. Vö. Maur. *Strat.* XII. B. 22.

⁷ A sztyepei népek sátrainak formája kerek volt, amelyek szeles időben nem voltak annyira borulékonyak, mint a szögletes sátrak.